

31 . Berca | Județ: Buzău | Punct: Fosta mănăstire cu hramul Sf. Împărați | Anul: 2001

Anul: 2001

Cod RAN: 45110.01

Perioade: Preistorie, Evul Mediu, Monumente - Restaurare

Epoci: Epoca bronzului, Evul Mediu, Monumente Restaurare

Categorii sit: Religios, ritual și funerar

Autori: Aurel Ioan Botez, Emil Lupu

Instituții: Abral Artproduct SRL, SC Abral Artproduct SRL București

Raport

Fosta mănăstire este situată la marginea de NV a localității, pe malul stâng al râului Buzău la confluența cu pârâul Sărățel, pe un bot de deal de tip pinten barat. Din fostul ansamblu monahal se mai păstrează biserica de plan trilobat, cu turlă pe naos și pridvor pe stâlpi din zidărie - închis cu ocazia restaurării din anii '80 ai sec. trecut - fosta stăreție - alcătuită dintr-un parter înălțat, acum în ruină, ce surmontează o pivniță cu gârlici de acces -, un corp de chilii și un turn-clopotniță - situate la S de biserică și aflate în stare avansată de ruină - și o parte din zidul de incintă - la E de biserică.

Primul document de atestare a mănăstirii datează (dacă nu este cumva o greșeală de scriere a datei), din ziua de 24 martie 1672, când o babă Ana cu fiii, ginerii și cumnații săi, face o danie stolnicului Mihalcea Cândescu, fratelui său Drăghici spătar și mănăstirii Berca (!) la Pleșcoiu de Jos. Al doilea document este din 1698 și în el se afirmă că un Gheorghe meșterul nu terminase încă lucrările la un acoperiș de șindrilă din mănăstire. În 1741 mănăstirea este închinată de către Șerban mare paharnic (fiul stolnicului Mihalcea), Episcopiei Buzăului, care a mutat aici "Școala candidaților de preoți", școală ce a funcționat între 1838 și 1848. Episcopul Chesarie a făcut reparații între 1832-1834, care au fost repetate în 1859. Peste frescele din biserică ale lui Pârvu Mutu, pitarul Nicolae Teodorescu a executat o pictură nouă în ulei. Din 1865 aici a funcționat subprefectura Plaiului Pârscoi, cu birou poștal, iar din 1871 a fost instalată aici cazarma unei unități de dorobanți. În 1944, în timpul retragerii armatelor germane, acestea au tras cu tunurile în ruinele mănăstirii, provocând cele mai importante pagube de până atunci, deoarece aici se instalase un post de observație sovietic. În anii 80 a fost realizată o restaurare a bisericii (proprietate a Parohiei Berca).

A cincea campanie de cercetare arheologică a fost executată în perioada 29 octombrie - 7 noiembrie 2001, în vederea obținerii datelor necesare studiului de fezabilitate pentru restaurarea mănăstirii. În această campanie au fost efectuate 13 casete și două secțiuni, în perimetrul fostei stăreții și în interiorul bisericii. Scopul cercetării a fost reprezentat de stabilirea planimetriei anexelor fostei stăreții, cercetarea bisericii și stabilirea unor eventuale etape de construcție și refacere, a nivelmenturilor necesare proiectului de restaurare și realizarea unei fazeologii și cronologii a fostului ansamblu monahal.

În casetele executate în biserică au fost descoperite mai multe morminte de înhumare, aparținând personalului monahal și unor mireni, numerotate în continuarea celor descoperite în campania anului 1999:

M. 25 - înhumat, senescent, decubit dorsal, V-E, palmele pe bazin, depus în sicriu din lemn, craniul deplasat din poziția anatomică; inventar: inel sigilar din argint pe degetul inelar al mâinii drepte; scheletul puternic decalcificat; în umplutura gropii mormântului multe fragmente mari de mortar.

M. 26 - înhumat, infans II, decubit dorsal, V-E, palmele pe lângă corp (?), depus în sicriu din lemn, schelet puternic decalcificat; cărămidă fragmentară depusă lângă craniu.

M. 27 - înhumat, vârstă, orientare, sex, necunoscute, păstrat în situ numai la nivel de fragment de calotă craniană, din zona occipitală și o parte din fundul sicriului din lemn; inventar: monedă medievală nedeterminată. Probabil a fost distrus de nivelul de construcție al bisericii (?).

M. 28 - înhumat, vârstă, orientare, sex, ritual, necunoscute, surprinse în situ doar mici fragmente osteologice, puternic decalcificate, lângă groapa M. 26. Fără inventar.

M. 29 - înhumat, vârstă, orientare, sex, ritual, necunoscute, surprins în situ doar la nivelul unor fragmente osteologice ale membrelor, fragmentate din vechime, împreună cu resturi de lemn, lângă M. 30. Fără inventar.

M. 30 - înhumat, senescent, în poziție secundară (reînhumat sub formă de "pachet de oase"), probabil deranjat de groapa unui alt mormânt; prezenta urma unei lovituri circulare cu diametrul de 0,7/0,8 cm în zona frontală, deasupra orbitei ochiului drept, probabil sex bărbătesc. Inventar: din cutia craniană a fost scoasă o bucată de piele tăbăcită, putrezită și, împreună cu osemintele, un fragment de obiect alungit, din plumb.

M. 31 - înhumat, adult, decubit dorsal, V-E, surprins doar la nivelul membrelor inferioare, depus în sicriu din lemn; inventar: în groapa mormântului, în partea inferioară stângă s-a descoperit o casetă din lemn cu urme de piele în interior.

M. 32 - înhumat, infans, deranjat din vechime de groapa M. 33; inventar: pieptene din os.

M. 33 - înhumat, adult, decubit dorsal, V-E, surprins de la genunchi în jos, urme de la sicriu din lemn; fără inventar.

M. 34 - înhumat, adult, decubit dorsal, V-E, păstrat în situ doar trunchiul și membrele inferioare. Urme de sicriu din lemn.

M. 35 - înhumat, adult, decubit dorsal, V-E, jumătatea dreaptă a corpului "tăiată" de groapa M. 34, palma stângă pe umărul stâng, craniul deranjat din vechime și depus împreună cu femurul drept pe bazin, urme de sicriu din lemn. Inventar: monedă perforată, cu resturi din sfoara cu care a fost legată de un deget al mâinii stângi.

M. 36 - înhumat, adult, decubit dorsal, V-E, surprins de la genunchi în jos. Inventar: sub membrele inferioare a fost așezată o cărămidă de epocă, fără inscripție.

M. 37 - înhumat, adult, decubit dorsal, V-E, surprins de la genunchi în jos. Inventar: pe membrele inferioare așezată o cărămidă de epocă, fără inscripție, iar în groapa mormântului, în poziție oblică, o lespede din piatră din pardoseala interioară a bisericii.

Concluziile în urma celor cinci campanii de cercetări arheologice (din anii 1975, 1976, 1999, 2000 și 2001) sunt prezentate pentru fiecare monument din cadrul ansamblului.

BISERICA - Situată în zona centrală a platoului pe care a fost edificat ansamblul, este singura construcție care are o datare absolută asigurată. Ea a fost terminată și sfințită la 6 iunie 1694, ctitori fiind Mihalcea vel stolnic Cândescu și soția sa Alexandra Cantacuzino, cu fiii lor Șerban, Mihalcea și Moise. Construcția nu credem că începuse cu prea mulți ani în urmă. Biserica a fost construită unitar la nivelul tuturor compartimentelor sale de cult. Nu există relații de adosare la nivelul de fundațiilor și elevațiilor. În toate zonele cercetate, talpa fundațiilor s-a așezat în pământul viu, fără depuneri antropice, reprezentat de loess prăfos cu urme vegetale și rare concrețiuni. Nivelul de construcție se situează direct pe stratul de cultură arheologică, aparținând culturii Monteoru (epoca bronzului); nu a fost surprins nicăieri un alt nivel medieval mai vechi. Elevația bisericii prezintă crăpături și fisuri, în toate perimetrele investigate, transmise spre fundație, de la partea superioară a construcției. Nu a fost descoperit nici un alt nivel de călcare interior, aparținând perioadei de funcționare a bisericii. Pardoseala interioară este din dale de piatră așezate pe nisip, iar nisipul pe un strat de nivelare, de pământ afânat purtat, recoltat din apropiere, conținând chirpici și fragmente ceramice din cultura Monteoru. În decursul timpului, nivelul de călcare interior nu s-a modificat. Pictura interioară actuală datează din sec. al XIX-lea, fiind realizată de pictorul Nicolae Teodorescu între anii 1832-34. Iconostasul este contemporan acestei etape. Sub pictura actuală se păstrează fragmente din pictura originală. Pictorul și pietrarul nu sunt cunoscuți, deși s-au făcut diferite atribuiri (Mira, Pârvu Mutu), în literatura de specialitate. Nu se cunoaște nici o semnătură a meșterilor. La N de altar, adosată acestuia, a existat o vestmântărie din sec. XIX, la care s-a renunțat în deceniul 8 al sec. XX.

STĂREȚIA - Este, după biserică, cel mai important element al fostului ansamblu monahal. Potrivit

cercetărilor arheologice din anii 1975 și 1976, este prima construcție medievală din incintă. Paramentul este realizat din două șiruri de cărămizi, dispuse în asize, între care a fost introdusă o umplutură din cărămizi sfărâmate, bolovani de râu și mortar. Anul construirii nu este cunoscut dar, stratigrafic, este anterior începerii construcției bisericii. În același timp cu biserica, după terminarea stăreției, i-a fost adăugat un pridvor, pe latura de N, în fața gârliciului de acces la pivniță. Pe latura de S i-a fost adosată o umblătoare, care în mod greșit a fost considerată foișor, cu ocazia cercetărilor mai vechi. Pivnița păstrează sistemul original de compartimentare și de acoperire. Doar răsuflătorile au fost modificate în sec. XIX, iar la intrare a fost adăugat un arc, în anii 70 ai sec. XX. Din timpanul estic, sub Camera 2, a fost realizată o ieșire secretă din stăreție, cu două tuneluri ce mergeau, unul către E iar celălalt către S. Accesul la pridvorul de pe latura de N se făcea (potrivit cercetărilor arheologice din anii 70), dinspre V, prin intermediul unei scări adosată laturii de N a stăreției. Urmele ei nu au fost descoperite în această campanie.

Parterul înălțat al stăreției avea o altă compartimentare decât cea actuală. Deasupra gârliciului pivniței se afla un hol. La V de hol se afla o singură încăpere mare, cu un stâlp central și un sistem de boltire, probabil cu penetrații. La E de hol existau șase încăperi simetrice și aproximativ egale. Sistemul de pardoseală era realizat prin sprijinirea unor grinzi longitudinale și transversale în locașuri prevăzute la construirea paramentului, pentru cele șase încăperi de la estul holului. Camera de la V de hol (trapeză ?) avea un sistem de grinzi perimetrale ce se sprijineau pe suporti din cărămizi. Stâlpul central prezenta un soclu pe care era sprijinit un "jug" din lemn, pe care se sprijineau grinzile de sprijin pentru pardoseală, dispuse transversal. Același sistem de pardoseală din lemn exista și în hol (ca în "trapeză").

În sec. XVIII pardoseala a fost schimbată, nivelul ei a fost ridicat și sub ea a fost introdus un strat de izolare, compus din cărbune de lemn. Tot în sec. XVIII a fost construită o nouă umblătoare, pe fațada sudică, în dreptul Camerei 2. Nu știm dacă cea anterioară, cu acces din holul central, a fost demolată. În sec. XIX (după cutremurul din 1802 ?), s-a renunțat la sistemul de boltire anterior, fiind construite planșee ușoare din lemn. Elevațiile parterului înălțat au fost refăcute. "Trapeza" a fost compartimentată în patru încăperi, cu un hol având axul longitudinal E-V. Toată compartimentarea a fost sprijinită direct pe pardoseala existentă. Tot în sec. XIX a fost demolat pridvorul de pe latura de N și umblătorea din epoca anterioară. În locul pridvorului a fost construit un cerdac, ce a "îmbrăcat" toată fațada nordică, iar în dreptul Camerei 2 a fost construită o nouă umblătoare, cu canal de dejecție, ce se păstra și la începutul sec. XX

CORPUL SUDIC DE CHILII - A fost realizat la scurt timp după edificarea stăreției, fiind adosat la elevația acesteia. Inițial a fost alcătuit dintr-o anfiladă de chilii, având ferestre și uși de acces numai pe latura de N, peretele sudic fiind un calcan din asize de cărămizi, străpuns doar de o ușă de acces la umblătorea cercetată în anul 1999, adosată corpului de chilii. În etapa a doua i-a fost adăugat un pridvor, pe latura de N, după aspectul fundației sale, fiind deschis, cu un soclu pe care se sprijineau stâlpi din lemn. La realizarea acestui pridvor, toată elevația chiliilor de pe latura de N a fost refăcută și probabil că a fost modificat sistemul de bolti. Această etapă poate fi datată după 1738. În a treia etapă, după cutremurul din 1802, corpul de chilii și pridvorul ce-l însoțea a fost din nou refăcut. Acum au fost modificate compartimentările interioare și începând cu această dată, în cursul secolului, a fost ridicată o nouă umblătoare.

TURNUL CLOPOTNIȚĂ - A fost ridicat după cutremurul din anul 1802. La el s-a adosat pridvorul din fața corpului de chilii (în a doua sa etapă de refacere), precum și zidul de incintă (contemporan cu acesta, dar ulterior). A fost grav avariat în august 1944, când a fost bombardat de artileria germană. S-a dărâmat până la nivel de parter, după anul 1992.

LATURA DE V A INCINTEI - Trebuie să se rețină că la sfârșitul sec. XVII, atunci când a fost sfințită biserica și a început viața mănăstirească la Berca, nu existau ziduri de incintă. Credem că este foarte posibil ca lucrările să se fi întrerupt înainte de realizarea altor construcții, după stăreție, corp sudic de chilii și biserică. Planul ansamblului din etapa I, din sec. XVII, ne conduce la această afirmație. Toate investigațiile efectuate în 1976, 1999 și 2000, au constatat că zidul de V de incintă a fost edificat la începutul sec. XIX. Fundațiile descoperite aparțin unor construcții gospodărești (grajd, remiză), fiind surprinse și urmele unor construcții din lemn (șoproane). Zona de V a incintei nu a fost ocupată decât sporadic, de construcții provizorii cu rol gospodăresc, abia din sec. XIX.

LATURA DE N - Această latură a fost delimitată și închisă, abia la începutul sec. XIX, de zidul de

incintă realizat din casete de cărămizi și bolovani de râu, care a lăsat spațiu pentru o poartă de serviciu - de legătură cu zona gospodărească a mănăstirii aflată mai la N, pe amplasamentul cimitirului actual. Zidul avea o înălțime de 1,8/2,2 m și o acoperire de protecție cu olane. În colțul de NV, atât la interior, cât și la exteriorul zidului, au fost construite anexe din zid. Probabil că aici s-au aflat spațiile de primire (arhondaric și grajdul pentru caii oaspeților). În colțul de NE se păstrează o încăpere care a aparținut de asemenea zonei gospodărești (odaia slugilor ?).

LATURA DE E - Zidul de incintă s-a construit în continuarea calcanului de E al stăreției. Fundația sa a suprapus morminte din sec. XVIII, descoperite în S. V/76 și în profilul estic al gropii de var actuale, în campania anului 1999. Nu au existat alte construcții anexe, între zidul estic de incintă actual și biserică.

FAZEOLOGIE:

1. A fost din nou determinată o locuire preistorică, aparținând în principal epocii bronzului, cultura Monteoru. Din această epocă, în campania actuală a fost surprins un complex (CPL. 8), alcătuit din fragmente ceramice sparte pe loc, aparținând speciei roșietice, decorate cu măturica, dispuse pe o suprafață de cca. 1 m² (Cas. 39). Pe baza ceramicii, dar fără a fi putut realiza o departajare stratigrafică, prezența monteoreană aparține unei așezări de tip "cetățuie", din fazele IC4-3 - IC3 ale acestei culturi, care a ocupat întreg platoul actual.

2. Locuirea medievală timpurie, din sec. VI-VII, încadrată în cultura Ciurel, nu a mai fost determinată în această campanie.

3. Prima etapă a mănăstirii Berca a fost pusă în evidență în această campanie aproape în toate zonele investigate. În această etapă (aparținând sfârșitului secolului XVII), a fost construită biserica actuală, stăreția și corpul sudic de chilii. În cadrul acestei etape se diferențiază stratigrafic trei faze. În prima fază a fost construită stăreția. În faza a doua a fost ridicat corpul sudic de chilii. În a treia fază a fost construită biserica și toate anexele stăreției și corpului sudic de chilii (umblători și foișorul din fața gârliciului de acces la pivnița stăreției).

4. Etapa a II-a aparține mijlocului sec. XVIII. Fără a putea fi datată absolut, ea este reprezentată de o masivă demolare, atât la nivel de chilii, cât și de stăreție. Această masivă distrugere poate fi legată de cutremurul din anul 1738. Probabil că în contextul acestor masive pagube produse mănăstirii, are loc închinarea sa la Episcopia Buzăului, în 1741, ctitorii motivând închinarea ca fiind legată de absența mijloacelor financiare și starea deplorabilă a ansamblului.

5. Etapa a III-a este următoare transformării mănăstirii în metoc al Episcopiei Buzăului. Poate la inițiativa eparhială, este refăcută stăreția, corpul sudic de chilii, sunt realizate construcții noi: un pridvor în fața corpului sudic de chilii, o umblătoare pe latura de S a corpului de chilii, o nouă umblătoare pe latura de S a stăreției.

6. Etapa a IV-a este reprezentată de o nouă și importantă distrugere a anexelor mănăstirești. Ea poate fi legată de cutremurul din anul 1802 și a afectat în mod diferit toate clădirile ansamblului. Cel mai puțin a avut de suferit biserica, prezentând în anul 1815 doar turelele crăpate.

7. Etapa a V-a, de refacere, ce a urmat după o distrugere masivă a mănăstirii, poate fi acum considerată ca aparținând perioadei de după anul 1802. Ei îi aparține construirea turnului de poartă, zidul de incintă și refacerea elevațiilor corpului sudic de chilii și a parterului înălțat al stăreției. Tot în cursul sec. al XIX-lea se construiește și umblătoarea descoperită în Cas. 27. Au mai fost efectuate ample reparații ale stăreției și corpurilor de chilii, cărora li s-au ridicat nivelurile interioare de călcare. De asemenea au fost realizate recompartimentări interioare și a fost înlocuit sistemul de bolți interioare cu planșee drepte la stăreție.

Informații suplimentare online

[Raportul 1291 din cronica.cimec.ro](http://raportul1291.din.cronica.cimec.ro)

[Localizare pe hartă, folosind Mapserver Cimec.ro](#)
